

Idegbajok, metamorfózisok

KARÁTSZON GÁBOR

Mennyire fárasztó mindez!

Morogta még úgy délután, csöppnyi keserűség nélkül. Délután mindig elálmosodott.

Akkor meg már hideg volt.

Hideg, eléggé. Űlt a városon. Hidege közelítő teleknek, annyiszor már; ezúttal azonban, mondja magának, ezúttal, mint volt rá eset persze máskor is, tán mégsem jelképes hideg. Van olyan is, szokott lenni az is, misztikus, szimbolikus, de ez most talán nem az. Bár misztikusnak talán misztikus. Egyszerűen odább fordult az év megint. Az ember ezt csak úgy kimondja, író leírja, egyszerűen, de tudjuk hogy van ez; mintha csak, mondjuk, éppen ez mehetne egyszerűen is, az esztendővel ez a dolog, nyárból az őszbe, őszből a télbe! *Jangból a jinbe* át így ballagunk. Nagyon is bonyolultan megy. Kezdjük akkor.

Persze már ott kuksolt az írógép előtt. Nagy nehezen leütött egy betűt. „Érdemes volna utánagondolni egyszer ennek”, írta. „Érdemes volna utánaolvasni ennek a *téri dolognak*, ha volna rá az embernek ideje.”

Volt egyszer azért már. Egyszer volt eddig életében, harminchárom esztendeje éppen. *És most, az évfordulóval, megszabadulok a némaságtól.* Csak akkor meg nem voltak meg hozzá a könyvek. Később, a Markóból, akkor már lehetett, kért az apjától valami csillagászatit: „amit tanalsz, akármit”. Megvan ma is, írja; megvan, de hol?

Végül is ott volt a gyerekeknél, föl kellett masznia érte a polc legtetetejére, szinte röpülni, közben csak most volt nemrég eltörve a karja. *HIMMELSKUNDE FÜR JEDERMANN*, von Prof. Dr. Arthur Krause, Kosmos-Gesellschaft der Naturfreunde, Stuttgart, 1941. *ÉGI HÍREK AKÁRKINEK*, fordítja le némi svindorral, szabadon. *MENNYEI TÁJÉKOZÓDÁS. JEDESMANN AHOGY ELIGAZODIK.*

Belekezdeni volt mindig a legnehezebb, az első betűt leütni. Megkapta szóval amit kért, ezt meg *A tiszta ész kritikáját*, Immanuel Kant, *Kritik der reinen Vernunft*, Verlag von Th. Knaur Nachf., Berlin u. Leipzig. Ez viszont az apjái volt eredetileg. Szép régi kiadás, é. n. Mennél régebbi, annál jobb, mindig az a jobb, ami régi; itt mindenesetre ez eredeti (*Zweite, hin und wieder verbesserte Auflage*) is csak 1787-ből. Semeddig nem jut el az ember. Meg még legyen valami könnyű is, *Az északnyugati átjárót* is beletette a csomagba.

Ha egyszer elkezdte, ha valamennyit már összehozott, akkor már nem történhetett nagyobb baj; addig-addig, átírta újra meg újra, egyszercsak, szerinte, *valamilyen* lett. A Kanttal kapcsolatban sem sikerült már szóba aztán, hogy

valamikor azért vissza kellene adni. Most függetlenül attól, hogy ügyis már jó néhány éve meghalt. Hisz bele is van írva rendesen, lendületes és mégis valahogy ilyen reszketeg töltőtollírással, nem tudja eldönteni az apja írása-e vagy a nagymamájáé, mégis, *Karátson Gábor 52 A 262*; és ott a hosszú pecsét is. ENGEDÉLYEZEM 195 év hó n., a Kantban kitöltve, 7 XII 11 (a számok után sehol a pont), a Krauséban nem; olvashatatlan aláírás (Dortor Iván?) ügyész; a körpecsét is, BUDAPEST FŐVÁROS ÜGYÉSZSÉGE, azzal a csillagos-pántlikás címerféleséggel. Úgyhogy a jogutódlás kétségtelen. A nagymamája meg pláne már évtizedek óta odaát van. Vagy hol? Ha nem voltak is nála akkor csak karácsonyig. A ruháival együtt kapta csak vissza őket.

A Fő utcán azonban, mondom, még nem voltak vele.

Vécépapírokra próbálta föl-vázolni magának a Föld- és bolygómozgásokat. Fantáziából, memóriából, egy rejtett ceruzacsomokkal; ahogyan épp kijött. Űn. látszólagos hurokpályákat stb. Ilyesmí tájt járhattunk akkor is. Novemberben, mint most is az van. (Budapest novemberi város.)

Ilyentájt, hát szoktuk mondani ezt is, de tudjuk azért jól, hogy sohasem egészen ugyanaz. Egy évvel korábban például jóval enyhébb volt az ősz. Aranylő őszidő, amilyen ügyem lesz már soha többé. Nyilvánvaló ugyan, hogy az októbereket és novembereket most szándékosan összeveti. Komor és világos ez a november, vagyis hogy szürke, de nem kellemetlen. A Fő utcán azonban szörnyű is volt. Szörnyű, azóta, minden.

A tájakkal együtt rajzold az embereket, biztatja magát. Rajzold őket épületrészletekkel. Egyszer csak ott találta magát ebben a szituációban. *Véletlenül*, mint mondani szokták, bár ezt a szót más összefüggésben szerette használni inkább, inkább mint művészeti kategóriát; a mindennapok történelmének krónikásként. A változó világ képei, *ukijo-e*. Vágyott-e, s régóta már, e szerepre? Mondhatni vágyott. Fázósan ül, bámulja a papírt. *Japán fametszetek!* Villanylámpafény. A szeme ég.

El lehet-e jutni a kedély egységére, igen vagy nem? Erről szól egy buddhista példabeszéd. Hegyen-völgyön két ifjú vándorol. És vitatkoznak, végig az úton. Képzeltető-e olyan pont, ahonnan az egész táj áttekinthető? Az egyik szerint képzeltető, a másik szerint nem. Egyszer csak egy Toronyhoz érnek. A merészebb képzeletű belép a Torony kapuján, és kisvártatva már odafentről magasztalja a, mint

mondja, elébe tárulóját szépségeit. „Én pedig nem hiszem, hogy, akár onnét felülről is, bármi is látszanék”, szól érthetetlen makacskodással a szkeptikus. „Jöjj fel, és lásd meg magad”, hangzik a válasz. Ott áll végül a kételkedő is, és most már ő kezdi bámulva dicsérni a képet. „Hisz itt van egybe összefogva minden, amerre csak eddig keresztülhaladtunk; s tovább-tovább is!” „Ó, ó”, mondja barátságos iróniával a másik, „pedig csak most hallottunk odalentől olyan szót, az ember ne higgyen semmiben sem.”

Valaki még dühöngött is azon, hogy ez a nép nem akarta megünnepelni tulajdon forradalmát; mutatta a tévé. Csak hát: hol van a forradalom, most? Hol lehet most megtalálni? Most van természetesen az egész, azért olyan bajos közben még vissza is emlékezni rá. Ott harcolnak a mellékutcákban most is, most lövöldöznek, haldokolnak, minden. Nem érnek rá ünnepelni.

Nem jól sikerült ez az első szabad évforduló. Nem sikerült tökéletesen, vagyis hát egyáltalában nem sikerült. És különben is, *mitől* volt szabad? (A nagyberuházóktól például aligha.) Még Akhilleusz is ha visszatérne, a saját emlékünnepeén ő is talán hülyeségeket beszélne. Hősök, de kurta a memóriájuk.

Az egész forradalom ott maradt, ahol van. Persze hogy elárulták, megvolt az is, ők voltak azok is, ők is meg nem is, van, aki elárulta, van, aki nem, ők is meg mások is; teljesen meg voltak zavarodva, az egész nép idegbajos lett.

Akkor persze nagyon el volt emiatt keseredve. És akkor volt, mondom, először idén ilyen hideg. Zsebrevágott kézzel kószált a városban az emlékünnepen.

„Együtt tárgyalni a történelmet és a meteorológiát”, írta föl egy héttel később aztán egy sárgult cédulára. És most, hogy végre mégiscsak írógépel, azt a cédulát is, amilyen volt, ill. amilyen, beleírógépel. Vannak tehát azok az erősen fatartalmú, ócska, piszkozati írógéppapírjai, meg vannak ilyen cédulái is. Ám ez megint csak félvezetető. Régi kis cédulák, megsárgulva a napon, a szobanövények közt, de az írása rajta, a Parkerral! az új.

Mint amikor meg van fázva az ember. Vagy: sem elaludni, sem fölébredni nem bír. Akár kedélytelenségről is lehet beszélni: mi erre megy, mi arra. Elfojtás, tehát! A tudattalanba kell átsétálnunk a forradalomért. A tudattalant meg hol találom?

Pszichológia az egész, ha nem is úgy. Szerette volna fölállítani a társadalmi és az ökológiai forradalom összetartozásának tézisét, amire persze bizonyítéka nem nagyon volt. *A természetes viselkedés?* Lascaux és Altamira is most van, érted – gyönyörű állatok! „A legtökéletesebb erény idejében együtt éltünk a madarakkal és az állatokkal, egy törzs voltunk a tízezer dologgal.” Félreértés ne essék: minden, ami azóta történt, csak lidércnyomás, az eredeti minta újra meg újra átüt az iszonyatosan iszonyatosabb csomagolásokon. Ám meglehet, maga Lascaux és Altamira sem volt már tökéletes. Mi volt tehát

az eredeti minta? Mint olyan, természetesen, nem létezik; újra meg újra átírta piszkozatait.

A taxissztrájk, a blokádtól nagyon tetszett neki. *Emlékeztette*, hogyne. Mint eredetire a fénykép.

– Mint meggyőződéses autóellenesnek persze ott kellett lennem mindenütt – fogja majd mondani a Haus Wittgensteinben, a bonni zöldek konferenciáján; mindenki nevet majd. **Eörsivel** repülnek Kölnbe, meg vannak híva ketten, **Eörsi** meg ő; az **Eörsi** folyton röpköd, de ő akkor ül életében másodszor repülön, vagyis hát harmadszor, érted, egyszer Varsóba, oda-vissza, most meg ez; magasan a felhőtenger fölött. „Hát megünnepelték mégis aztán”, mondja **Eörsinek**. „Valahogy mégiscsak összejötték.” A Haus Wittgenstein kertjében az amerikai óriásfenyők, a *gingko bilobák*. Eső után a kert.

Eörsit látásból ismerte először, Márianosztráról, a sétáról. Úgy emlékezett, hogy **Eörsi** a kis körben sétált, ő meg a nagyban; ellentett irányban a két kör. Ám **Eörsi** ezt kétségbe vonja, mármint hogy ő a kicsiben lett volna; szerinte a kis körben Gáli sétált. Bizonyára így van, ha mondja, de Gálira ő onnan nem emlékezik. Ami nem sokat jelent; annyiszor volt, hogy nem figyelt oda, mi van, eléggé.

Goethei filozófia, olyan van. Olyasmi, mint *A Változások Könyve*. Metamorfózisok! Ami meg akar maradni önmagának, meghal; még satanizálódik is talán a végén; de úgy él tovább a maradandó, változásról változásra. A blokádban nemcsak az volt a jó, *véletlenül*, hogy azon a három napon tiszta volt Budapesten a levegő. De az azért kérdés, hogy a nép, ha ugyan van ilyen, s már hogyné volna, hogyan fogja megérteni, ha ugyan megérti valaha is: a természetrombolásnak is útját tudja szegni ugyanígy, egyetlen nap alatt, ha majd akarja. (A magyaroknak mégiscsak meg kellene ismerniük Goethét. Az írástudók pedig – ismerkedjünk meg a japán fametszet mellett a kínaiakkal is! Sétáljunk át az embervilágból a természetvilágba! A japán művészet inkább *jang*, a kínai inkább *jin*.)

Olyan volt fölülről a felhők óceánja, mint egy óriási táj; vagyis hát tényleg az, táj; csak úgy tündökölt a százezernyi forma.

Átballagunk a *jin*-be. De jó lesz! Recesszió, infláció, energiaválság. Hideg van, esik is már. Harsogva fordulunk át a télbe, írja.

Az igazi, rendes természettudósok, annak idején, persze a metamorfózis gondolatát sem voltak képesek bevenni. Ő sem fogta fel mindjárt, *mi ez*, a blokádot, amikor először hírt vette a rádióból. Vagyis hát Fanny hallotta meg először, és bejött hozzá mindjárt és elújságolta neki. Ő meg: annyira nem konyított a benzinárokhoz stb., szerinte legjobb volna a kőolajat meghagyni lent a mélyben (mindenhová gyalog jár), annyira gyűlölte a gépkocsizást, túl sok az autó, túl sok a bádóg, gondolja mindig (egyáltalán, az utolsó háromezer év fejlődésével nem tud egyetérteni; el is mondta a bonni zöldeknek, a Haus Wittgensteinben ezt is), még mérgeledött is egy percig a taxisokra, mit okoskodnak, mit akarnak. De a kíváncsiság aztán hamar kivitte a hidakra.